

สุนทรียศาสตร์กับความเป็นมนุษย์

สุชาติ เกษประสิทธิ์¹

ความนำ

ในความรู้ความเข้าใจของมนุษย์เรานั้นถือว่าบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งปวงในโลกนี้ มนุษย์เราเป็นสิ่งมีชีวิตที่เรียกได้ว่าสัตว์ประเสริฐยิ่งกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่และเกิดขึ้นมาในท่ามกลางธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง

ความแตกต่างกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์หรือบรรดาสิ่งมีชีวิตอื่นนั้นมีหลายสิ่งด้วยกัน และประสบการณ์ในเรื่องหนึ่งก็ทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่าง และมีพัฒนาการขึ้นมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่ธรรมดา เพราะเมื่อได้พบประสบการณ์ต่างๆ ของชีวิตตามธรรมชาติแล้วก็สามารถนำมาเรียนรู้เพื่อปรับปรุงด้วยความคิดสติปัญญา เรียกว่าสามารถพัฒนาประสบการณ์ต่างๆ อย่างสืบเนื่องกันมาโดยตลอด จนกลายเป็นอารยธรรมทางปัญญาที่เจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ รวมทั้ง สามารถมีการถ่ายทอดปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยคุณค่า ความดีงามและค่านิยมที่ถูกต้อง ให้แก่บรรดาอนุชนรุ่นหลังต่อๆ มา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่ดีสืบไป

ชีวิตมนุษย์แท้จริงแล้วหาได้แยกออกจากธรรมชาติอย่างใดไม่ เพราะชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย แม้ว่าบางครั้งมนุษย์อาจจะเกิดความตระหนงหลงคิดที่จะเอาชนะธรรมชาติต่างๆ นานา บังคับให้เป็นไปตามความปรารถนา ความทะเยอทะยานด้วยวิธีการต่างๆ แต่ก็หาใช่หนทางที่จะเป็นไปได้เลยไม่ เพราะธรรมชาติก็ย่อมมีสภาพที่ดำเนินไปด้วยความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนตามเหตุปัจจัยต่างๆ อยู่เสมอ

สำหรับธรรมชาติของตัวมนุษย์เองก็เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะต้องเผชิญกับความทุกข์ ความอ้างว้าง แปรลกแยก เปล่าเปลี่ยว ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และห้วงความคิดคำนึงต่างๆ เหตุดังกล่าวนี้ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนกระตุ้นต่อจิตใจ และสติปัญญาของมนุษย์ให้เกิดความใฝ่ฝันจินตนาการ แสวงหาคำตอบเพื่อค้นหาความจริงบางอย่างที่ได้ประสบพบเห็นและสัมผัสในธรรมชาติ แล้วก็ทำการศึกษาให้เข้าใจถึงประสบการณ์เหล่านั้น นับว่าเป็นเรื่องที่ตอบสนองทางปัญญาและรู้ซึ่งถึงคุณค่าต่างๆ ได้แก่ชีวิตมนุษย์เป็นอย่างดี

¹ อาจารย์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่ามนุษย์ที่ฝึกฝน พัฒนาแล้วจึงเป็นสัตว์ประเสริฐ (ทนต์ เสฏฐ โฐ มนุสเสสุ : ในหม่อมมนุษย์ผู้ฝึกแล้วประเสริฐ) : พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตโต)

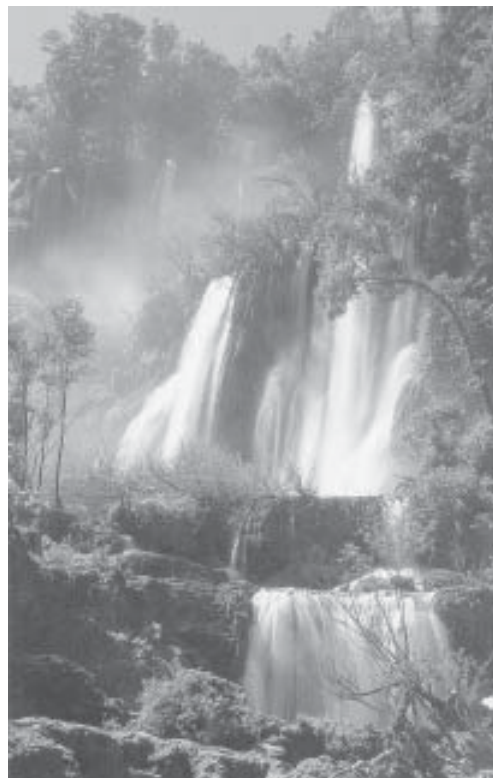
อารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับการรับรู้ด้านความงามของสิ่งต่างๆ ทั้งในธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่มีมาตั้งแต่แรกของมนุษย์แล้ว แล้วก็มีการพัฒนาเพื่อยกระดับอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวให้ละเอียดและประณีตยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าการฝึกฝนรสนิยม วิถีทางการใช้ชีวิตให้สูงขึ้น นับว่าเป็นพฤติกรรมทางปัญญาที่มีความคิดมีเหตุผล และตระหนักสำนึกถึงคุณค่าต่างๆ จึงทำให้มนุษย์มีวิถีการดำรงชีวิตแตกต่างออกไปจากสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งล้วนอยู่ด้วยเพียงสัญชาตญาณ (กิน สืบพันธุ์ นอน กลัว) ตามธรรมชาติเป็นสำคัญ

ฉะนั้นมนุษย์จึงเป็นสัตว์ประเสริฐที่มีอารมณ์ทางความงามหรือสุนทรียารมณ์และ/หรือสุนทรียภาพ

เป็นถึงเสริมส่งต่อการสร้างสรรค์และการพัฒนางานศิลปะทุกประเภทของมนุษย์

ศิลปะคือ ผู้ถ่ายทอดความจริง ความดี และความงามออกมาเป็นผลงานศิลปะ

มนุษย์เรามากจะไม่ค่อยมองเห็นความจริงตามที่ควรจะเป็นเพราะส่วนใหญ่จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยความเห็นตามทัศนะและความเข้าใจของตนเองเป็นสำคัญ บางครั้งก็เต็มไปด้วยการฝืนกระแสความเป็นจริงเหล่านั้นจึงทำให้สร้างความสับสนความแปลกแยกขึ้นในจิตใจ บางครั้งจนถึงขั้นทำให้เกิดความเครียดเกิดขึ้น ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ฉะนั้น มนุษย์เราควรจะต้องทำความเข้าใจในความ เป็นจริงต่างๆ ของธรรมชาติ

สุนทรียภาพย่อมทำให้เกิดสุนทรียารมณ์ แก่ ความคิด สติปัญญาของผู้เสพ หรือชื่นชมความงามทั้งจากธรรมชาติ และศิลปะ

จิตรกรรมสีน้ำชื่อ “ลอยลำพัก” แสดงให้ประจักษ์ถึงทักษะความสามารถของศิลปินอย่างเชี่ยวชาญนัก เพราะสามารถสื่ออารมณ์ ความรู้สึกถึงความจริง ความดี และความงาม มาเป็นงานศิลปะอย่างจับใจ (ศิลปิน : ชัยยันต์ จงจงประเสริฐ)

ศิลปินก็คือมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง แต่เขาเป็น ผู้ที่แลเห็นธรรมชาติต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง ที่เกิดขึ้นและได้พยายามถ่ายทอดความจริง ความดี และความงาม ซึ่งซาบซึ้งอยู่ในจิตใจอย่างมีเอกภาพ เหล่านั้น แสดงให้ปรากฏออกมาเป็นงานศิลปะ เพื่อให้เป็นที่พึงพอใจทางสุนทรียารมณ์ (aesthetics pleasure) ได้แก่ ความรู้สึกพอใจ ความซาบซึ้งในคุณค่า ให้เกิดขึ้นแก่ความคิดสติปัญญาของผู้เสพ ผลงานศิลปะย่อมทำให้เกิดผ่องคลายความตึงเครียด ความสับสน และความแปลกแยกในจิตใจ

สุนทรียศาสตร์คืออะไร

เมื่อเราเห็นและชื่นชมความงามของดอกไม้ ความงามของผีเสื้อ ความงามก็คือ ความงาม ส่วนดอกไม้กับผีเสื้อก็คือดอกไม้กับผีเสื้อ แต่ถ้าเอาความงามไปไว้กับสองสิ่งนี้แล้ว ก็เป็นความงามของทั้งสองสิ่งนั่นเอง

กล่าวคือ ความงาม ไม่ใช่สิ่งงามนั่นเอง แต่การกล่าวถึง ความงามจำเป็นอย่างยิ่งต้องกล่าวถึงสิ่งดังกล่าว (ดอกไม้ ผีเสื้อ) ที่งามด้วย

ฉะนั้น สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย

ความรู้ รสนิยม เรื่องความงามโดยเฉพาะ ความงามเป็นนามธรรมมีธรรมชาติแตกต่างจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม แต่ทั้งสองสิ่งนี้มีส่วนสัมพันธ์กันและกันอย่างยิ่ง

สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติย่อมมีความงามอยู่ในตัวเองด้วยกันทั้งสิ้น ความงามมีความหมายลึกซึ้งกว่าความสวย ซึ่งโดยทั่วไปมักจะเข้าใจเพียงว่าความสวยคือความงาม อันที่จริงความสวยเป็นเพียงส่วนย่อยส่วนหนึ่งของความงามเท่านั้น เพราะความงามมีความหมายครอบคลุมอย่างกว้างขวางมากกว่าความสวยยิ่งนัก

ความงามเป็นจริง หรือเป็นสัจธรรม (truth) ที่มีความเป็นจริงอยู่ในตัวมันเอง ลักษณะความเป็นจริงนี้ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด จัดเป็นสากลภาพ มีความเป็นนิรันดร เป็นแบบอุดมคติ (idealistic)

ในเรื่องความงามนี้มีอยู่ทั้งในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป และในสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยมนุษย์ โดยเฉพาะในงานศิลปะความงามเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหาใช่เพียงแต่เป็นสิ่งที่ล่อใจให้คนดูเกิดอารมณ์ ความรู้สึกชอบว่าสิ่งนี้งามหรือไม่และ/หรือเพลิดเพลินใจเท่านั้นไม่ แต่จะต้องเป็นสิ่งสร้างความซาบซึ้ง (appreciation) ในรสแห่งคุณค่าของความงามหรือสุนทรียารมณ์ สาระประโยชน์จากความซาบซึ้งในสุนทรียรสนี้เป็นแนวทางที่สามารถพัฒนารสนิยมเรื่องความงามให้แก่ผู้ดูได้เข้าใจถึงความงามที่แท้จริง และเสริมส่งให้แก่เยาวชนที่มีนิสัยรักการสร้างสรรค์งานศิลปะได้เข้าใจถึงความงามสูงสุดในอุดมคติอีกด้วย ดังนั้น การจะเข้าใจถึงความงามอย่างลึกซึ้ง ผู้ศึกษาจะต้องศึกษาในเรื่องสุนทรียศาสตร์ให้เข้าใจอย่างเพียงพอ เพื่อพัฒนารสนิยมหรือยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้นและจะนำมาซึ่งแนวทางการสร้างคุณค่าด้านสุนทรียภาพของชีวิตต่อไปนั่นเอง

ขอสรุปสั้น ๆ ว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์เพื่อค้นหาความหมายของความงาม ทั้งในงานศิลปะ

และในงามธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงที่มนุษย์เราได้สัมผัสรับรู้ด้วยการดู การฟัง การคิดคำนึง เป็นต้น

สรรพสิ่งในธรรมชาติย่อมมีทั้งความงามและความอัปลักษณ์

สภาวะสรรพสิ่งในธรรมชาติเต็มไปด้วยความแปรเปลี่ยนตลอดเวลา ตามกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเอง

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งนั้นหาได้มีความหมายใดๆ ในตัวของมันเองไม่ ทั้งในลักษณะเฉพาะที่ว่าเป็นความงาม (beauty) หรือมีความอัปลักษณ์ (ugliness) แต่ในกระบวนการเปลี่ยนของธรรมชาติ ก็ดำเนินไปในลักษณะที่มีจุดเริ่มต้น ระยะนี้การดำรงอยู่ และก็มีเสื่อมสลายหาได้มีการยกเว้นสิ่งใดๆ ไม่

งานศิลปะประเภทสื่อประสม รูปแบบที่ปรากฏอธิบายถึงความอ้างว้างโดดเดี่ยวและหวาดกลัวของสภาพชีวิต ผู้คือยโอกาสทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ คนจรจัด เด็กเร่ร่อนและคนชราที่ถูกทอดทิ้งให้เป็นส่วนเกินของสังคม ผลงานชิ้นนี้กำลังกล่าวว่า... “มีความงามในความอัปลักษณ์-มีความอัปลักษณ์ในความงาม” (ศิลปิน : แดงบัวแสน)

แต่มนุษย์เราต่างหากเป็นผู้มองเห็น ความงาม และความอัปลักษณ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ กระทั่ง

มีผู้กล่าวว่า “มีความงามในความอัปลักษณ์และมีความอัปลักษณ์ในความงาม”

จิตรกรรมแนวประเพณี เทคนิคสีฝุ่นภาพนี้ เป็นการอธิบายให้เข้าใจถึงสภาวะนามธรรมของคนได้แก่ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่หนักหนาไปด้วยโลหะ โทสะและโมหะ ซึ่งร้อนร่าวนวิปริต วิปลาสนาหา ออกมาด้วยสัญลักษณ์รูปธรรม ของคนที่มีลักษณะร่างกาย และบุคลิกภาพที่เกินความจริงอย่างน่าประหลาดใจนัก (ศิลปิน : ประสงค์ ลือเมือง)

และผู้ที่จะแสดงความหมายดังกล่าวนี้ปรากฏออกมาเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ก็คือ ศิลปิน (artist) หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถพิเศษ มีการรับรู้เหนือโลกสามัญทั่วไป เพราะเป็นบุคคลที่สามารถมองเห็น ความจริง ความดี และความงาม มีทั้งความประสานและกลมกลืนและความขัดแย้งกันและกันตามธรรมชาติ แล้วก็ถ่ายทอดอารมณ์การรับรู้ดังกล่าวนี้ ออกมาให้ปรากฏเป็นงานศิลปะประเภทต่างๆ ตามความรู้ความสามารถเฉพาะตน ซึ่งมีทั้งงานศิลปะที่บริสุทธิ์ (fine arts) ศิลปะเพื่อการใช้สอยหรือประยุกต์ศิลป์ (applied arts) ศิลปะเพื่อศิลปะ (art for art sake) และศิลปะเพื่อชีวิต (art for life)

สุนทรียศาสตร์มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

มนุษย์ถือว่าตนเองเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย เพราะมีความสามารถพัฒนายกระดับอารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ และสติปัญญาที่จะมองเห็นความงามในธรรมชาติได้สูงขึ้นได้ กล่าวคือสามารถฝึกฝนรสนิยมของตนให้สูงขึ้น สามารถสัมผัสความงามที่ละเอียดอ่อน ความปราณีตลึกซึ้งในจิตวิญญาณเหล่านี้เป็นปัจจัยให้เกิดการวิวัฒนาการขึ้นเป็นผลงานสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในทุกประเภทและที่สำคัญถือกันว่าผลงานศิลปะเป็นเรื่องวัดความมีระดับของความมีอารยธรรมในหมู่มนุษย์ด้วยกัน

ฉะนั้นสุนทรียารมณ์ที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาติหรือจากผลงานศิลปะก็ดี ต่างก็ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตจิตใจอย่างยิ่ง ทรานด์ที่ร่างกายของมนุษย์ยังต้องการอาหารหล่อเลี้ยงบำรุงอยู่เป็นประจำ ทรานด์นั้นจิตใจของมนุษย์จำเป็นจะต้องได้รับอาหารทางจิตใจโดยเฉพาะด้วย อันได้แก่ การชื่นชมหรือเกิดสุนทรียารมณ์ที่ได้สัมผัสรับรู้ ดู ฟัง สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และจากผลงานศิลปะประเภทต่างๆ (จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ดนตรี-นาฏศิลป์ วรรณศิลป์และภาพยนตร์)

สุนทรียารมณ์หรือการรับรู้เรื่องความงามก็คืออาหารจิตใจสำหรับชีวิตมนุษย์เรานั้นเอง เพราะเป็นประดุจเช่นศาลาพักร้อนให้แก่จิตใจของมนุษย์ที่เหน็ดเหนื่อย หิวกระหายทางสติปัญญาและจิตวิญญาณ

ความเป็นมาของสุนทรียศาสตร์

ศัพท์คำว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นคำใหม่ที่นักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อ โบมการ์เติน (Alexander Gottfried Baumgarten) ในช่วงปี ค.ศ.1714-1762 เป็นผู้บัญญัติขึ้น แต่แท้จริงแล้ววงการศึกษาค้นคว้า

เรื่องนี้มีมาก่อนกว่า 2000 ปีแล้ว นักปราชญ์สมัยกรีกโบราณ เช่น โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล ต่างก็ได้กล่าวถึงและถกเถียงกันเรื่องความงามและความสะเทือนใจต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องว่าด้วยความรู้ทางการรับรู้ (sense perception) ของมนุษย์ มีปัญหาที่ต้องโต้เถียงกัน ได้แก่ เรื่องความงามคืออะไร คุณค่าความงามนั้นเป็นจริงหรือมีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ อะไรคือค่าของความงาม และระหว่างความงามกับสิ่งที่งามนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร รวมทั้งมาตรฐานของความงามมีกฎเกณฑ์หรือไม่อย่างไร เป็นต้น

ความเป็นมาของศัพท์คำว่าสุนทรียศาสตร์ คำศัพท์นี้เป็นภาษากรีก ได้แก่ aesthesis, aesthetikos-perceptive แปลว่า ความสำเหนียกรู้ความรู้สึกทางการรับรู้ (sense perception) หมายถึง การศึกษาเรื่องประสบการณ์ทางผัสสะ

สุนทรียศาสตร์คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามหรือสิ่งที่งามโดยเฉพาะความงามในงานศิลปะพร้อมด้วยมาตรฐานสำหรับการทดสอบคุณค่าในการพิจารณาตัดสินคุณค่างานศิลปะ

สำหรับหนังสือพจนานุกรมศิลปะ อังกฤษ-ไทย ให้คำอธิบายว่า สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่งาม ไพเราะรื่นรมย์ ไม่ว่าจะป็นธรรมชาติหรืองานศิลปะ (2530 :6)

หนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำอธิบายว่า สุนทรียศาสตร์คือ วิชาที่ว่าด้วยความนิยม ความงาม

ถ้าหากจะกล่าวได้ว่า สุนทรียศาสตร์เปรียบดังเสมือนมารดาของศิลปะ และวิชาศิลปวิจารณ์ เพราะว่าการที่จะเป็นศิลปินที่ดีหรือนักวิจารณ์ศิลปะที่ดีนั้น ต้องมีความรู้ในวิชาสุนทรียศาสตร์อย่างเพียงพอรวมทั้งผู้เสพงานศิลปะด้วยเช่นกัน ถ้ามีความเข้าใจในวิชาสุนทรียศาสตร์บ้างพอสมควรแล้ว ก็จะช่วย

เสริมส่งให้มีรสนิยม ความเข้าใจและซาบซึ้งต่องานศิลปะได้ไม่น้อยเลยทีเดียว

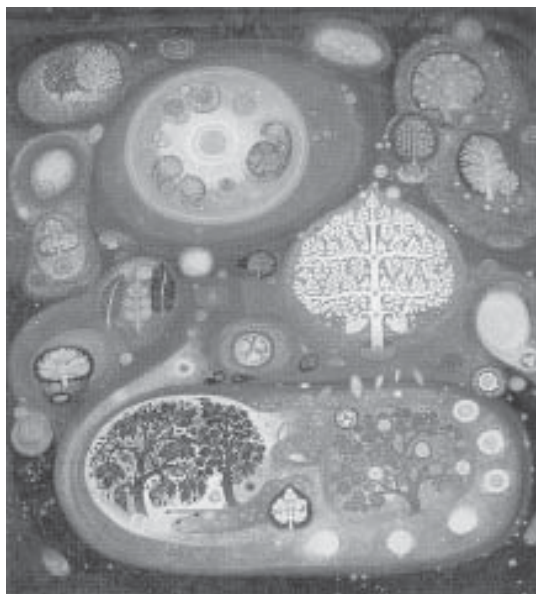
ความหมายของสุนทรียภาพ (AESTHETIC)

สุนทรียภาพ หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่งาม ที่ไพเราะ หรือมีความรื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นของธรรมชาติหรืองานศิลปะ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าดังกล่าวนี้ย่อมจะเจริญเติบโต และต้องมีพัฒนาการขึ้น ได้ด้วยประสบการณ์ การเรียนรู้ และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ยิ่งกลายเป็นอุปนิสัยก็ยิ่งดีทีเดียว เพราะจะทำให้เกิดเป็นรสนิยม (taste) ที่ดีมีคุณค่าขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ

มัสยิด ศาสนสถานของศาสนาอิสลาม มีลักษณะความงามสง่า มั่นคง ทำให้เกิดความรู้สึกเคารพ ศรัทธา และความสงบแก่จิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง

สุนทรียภาพหรือสุนทรียอารมณ์ เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่บริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคล ในห้วงเวลาขณะหนึ่ง ได้แก่ ความพึงพอใจ ความไม่พอใจ ความเพลิดเพลิน ความเป็นปิติยินดี ความทุกข์ใจ ความประทับใจ หรือจับใจ ความรู้สึกน่าเคารพ ศรัทธา ความน่าฟัง ความน่าเกรงขาม ฯลฯ

จิตรกรรมแนวประเพณี เทคนิคสีฝุ่นของพิเชษฐ เบียร์กลิน ผู้ซึ่งได้เกิดความบันเทิงใจ ในมิติความจริง ความดี และความงามจากพระพุทธประวัติ เกี่ยวกับ “พุทธภูมิ” ทำให้ได้ซาบซึ้งเห็นถึงความงามในรูปแบบและเนื้อหาของต้นไม้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นสาละ เป็นต้น

อารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวนี้ จะทำให้เกิดมีอาการลึ้มตัวและการเปลืองใจ หรือเรียกว่า สุนทรียอารมณ์ สุนทรียภาพขึ้นในขณะที่สัมผัสรับรู้ ดู ฟัง ผลงานศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ดังตัวอย่างเช่น เมื่อเราได้เข้าไปกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปสัมริดสมัยสุโขทัยที่งดงามในโบสถ์หรือวิหาร พระพุทธรูปลักษณะสามารถทำให้เรามีความรู้สึกน่าเคารพ ศรัทธา และเกิดความเป็นปิติ ยินดี ปราโมทย์และมีความสุข เรียกว่าเรามีสุนทรียอารมณ์หรือสุนทรียภาพ แต่ถ้าหากเราเกิดมีความคิดที่จะนำเอาพระพุทธรูปนี้ไปขายให้ได้มาเพื่อเงินแล้วนั้น แสดงว่าเราไม่ได้มีสุนทรียอารมณ์หรือสุนทรียภาพเนื่องด้วยเป็นความชอบและปรารถนาที่ไม่บริสุทธิ์ใจ เพราะคิดเพียงในแง่วัตถุนิยมเท่านั้น และที่สำคัญอย่างยิ่งในภาวะสุนทรียอารมณ์นั้นต้องเป็นความรู้สึกพอใจในอารมณ์ ความรู้ที่พึงพอใจ ประทับใจ ปิติยินดี

โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น

ความงามคืออะไร ทำไมต้องเป็นปัญหา

เป็นปัญหาหนึ่งที่ได้การหยิบยกโดยนักปรัชญา นำมาถกเถียงกัน และมีทัศนะของนักปรัชญาและนักสุนทรียศาสตร์ ในอดีตและสมัยใหม่ ได้กล่าวเอาไว้มีดังนี้

ความงาม คือ ความมหัศจรรย์ : โฮเมอร์ (Homer, 400-300 BE.)

ความงาม คือ ความเหมาะสมของสัดส่วน : ไสกราตีส, (Socrates, 469-399 BC.)

ความงาม คือ การเลียนแบบ : เพลโต (Plato, 428-347 BC.) โดยถือว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนมีแบบของมันอยู่แล้ว และความงามก็มีแบบของความงามอยู่แล้วเช่นกัน เพลโตกล่าวว่าต้นแบบนั้น อยู่ที่พระเจ้าหรือในอุดมคติ ดังนั้น ความงามก็เป็นความบริสุทธิ์ และชัดเจนด้วย

ความงามคือ การเลียนแบบธรรมชาติ และศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติด้วย : อริสโตเติล (Aristotle, 384-322 BE.)

ความงามคือ สิ่งที่ทำให้ความเพลิดเพลิน เมื่อเรารับรู้หรือเห็นสิ่งที่งาม และเชื่อว่า ความงามกับความดีเป็นสิ่งเดียวกัน : จอร์จ สันตะยานา. (George Santayana, 1868-1952) นักปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ยุคใหม่

ความงามเป็นสิ่งที่ดีเป็นความสุข ความเพลิดเพลิน และความพึงพอใจ : เอ็มมานูเอล คานท์ (Emmanuel Kant, 1724-1804) นักปรัชญาชาวเยอรมัน

ความงาม คือ ความเป็นเอกภาพ หรือความเป็นหน่วยที่สมบูรณ์ของมูลฐานของศิลปะ ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ : เฮร์เบิร์ต รีด (Herbert Read) นักปรัชญาร่วมสมัยของอังกฤษ

ความงามหรือสุนทรียภาพกับสิ่งที่งาม (ธรรมชาติและงานศิลปะ) มีความแตกต่างกันอย่างไร?

ในประเด็นนี้มีผู้กล่าวไว้ว่า สุนทรียศาสตร์คือศาสตร์ว่าด้วยความงามหรือสุนทรียภาพ และสิ่งที่งามในธรรมชาติโดยเฉพาะความงามของศิลปะ

ฉะนั้นขอยกตัวอย่างเพื่ออธิบายดังต่อไปนี้ ความงามหรือสุนทรียภาพ (เป็นนามธรรม) ที่ทำให้เกิดสุนทรียอารมณ์แก่มนุษย์เรา มิใช่ตัววัตถุสิ่งของในธรรมชาติหรืองานศิลปะต่างๆ (เป็นรูปธรรม) แต่ถ้าเราสัมผัสรับรู้ พุถึงความงามก็จำเป็นต้องอาศัย พุถึงเกี่ยวข้องกับตัววัตถุสิ่งของเหล่านั้นด้วย เช่น ถ้าเราพุถึงความงามของดวงตะวันกำลังตกดิน ภาวะความงามก็คือวัตถุกลมๆ สีส้มขนาดใหญ่กำลังตกสู่พื้น แต่ถ้านำเอาภาวะความงามไปรวมเข้ากับดวงตะวันกำลังตกดินแล้ว ก็เป็นความงามหรือสุนทรียภาพของดวงตะวันกำลังตกดิน

ขอสรุปว่า ความงามกับสิ่งที่งามนั้น แตกต่างกันอย่างแน่นอน หากแต่ทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกันอย่างชนิดแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะความงามหรือสุนทรียภาพเป็นเรื่องของจิตใจ ส่วนสิ่งงามเป็นเรื่องของวัตถุหรือปรากฏการณ์ต่างๆ นั่นเอง

ระหว่างความจริงกับความงามหรือสุนทรียภาพมีความสัมพันธ์กันอย่างไร?

ระหว่างความเป็นจริงต่างๆ ในโลกนี้ย่อมมีความผูกพันกับงานศิลปะหรืองานศิลปะย่อมมีความสัมพันธ์สืบเนื่องมาจากธรรมชาติ แม้ว่าทั้งสองอย่างจะมีข้อพิเศษที่แตกต่างกันไปบ้างก็ตาม โดยจะกล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. การสร้างสรรค์สุนทรียภาพในงานศิลปะ

มักจะเลียนแบบของจริง เช่น ภาพเขียนเหมือนจริง หรือสัจนิยม (realistic) ตามแนวธรรมชาตินิยม ได้แก่ ภาพทิวทัศน์ ภาพคนเหมือน ภาพหุ่นนิ่ง ฯลฯ

การเลียนแบบจากของจริงตามธรรมชาติให้ปรากฏขึ้นเป็นงานศิลปะ นับว่าเป็นการสร้างสรรคสุนทรียภาพ ด้วยงานศิลปะได้อย่างตรงไปตรงมา (พระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ 9, ศิลปิน : จารุศักดิ์ วิมุจจนนท์ เทคนิคสีชอล์ค)

2. การสร้างสรรค์สุนทรียภาพในงานศิลปะสามารถเปิดเผยด้านต่างๆ ของความจริงของวัตถุ สิ่งของได้มากกว่าความจริงตามที่ปรากฏแก่สายตาคนธรรมดาทั่วไป เช่น ลักษณะผู้คน อาคารสถานที่ของงานจิตรกรรมไทย ภาพใบหน้าคนที่มีแง่มุมที่แปลกประหลาด ในงานจิตรกรรมแนวลูกบาศก์นิยม (Cubism) เพราะพอล ปิกาสโซ (Pablo Picasso) สามารถแสดงใบหน้าทั้งด้านหน้าตรง ด้านข้าง และ

แสดงส่วนโค้งเว้าของอวัยวะต่างๆ ในแง่มุมต่างๆ ให้ปรากฏขึ้นพร้อมกันในภาพเดียวกัน

จิตรกรรมแบบลัทธิลูกบาศก์นิยม (CUBISM) ของปิกัสโซ (PABLO PICASSO) เป็นวิธีการนำเสนออย่างแบบยด ทำให้มิติต่างๆ ของใบหน้าปรากฏขึ้นได้พร้อมกัน ขวนให้ตะลึงตา ฉงนใจยิ่งนัก

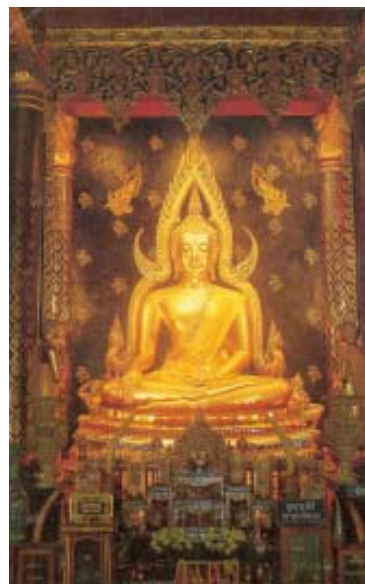
3. การสร้างสรรค์สุนทรียภาพเพื่อนำเสนอภาพความจริงที่ไม่น่าชื่นชม ให้น่าชื่นชม รับรู้ เช่น ภาพเขียน ภาพปั้น หรืองานบทกวี บทเพลงเพื่อชีวิตต่างๆ ที่บรรยายถึงสภาพความทุกข์ลำบาก ความสกปรกน่าเหม็นในสลัมแออัด หรือสภาพสังคมเมืองที่เจริญแล้ว เต็มไปด้วยอาชญากรรมที่น่าหวาดกลัว เป็นต้น แต่ถ้าศิลปินนำแง่มุมที่เลือกสรรปั้นแต่งให้ปรากฏเป็นผลงานศิลปะแล้ว ก็จะเป็นภาพแห่งความงามได้ทันที

ภาพถ่ายชื่อ “สิ้นหวัง” เป็นงานทัศนศิลป์ทำนองเดียวกับจิตรกรรมฝีมือของจามิกร แสงศิริ ซึ่งบอกเล่าสภาพความสะเทือนใจในความทุกข์ลำบากของผู้คน นับว่าเป็นความงามในแนวโศกนาฏกรรม (TRAGEDY) ได้อย่างชัดเจน

4. การสร้างสรรค์สุนทรียภาพ สามารถเป็นสะพานโหนมนำให้เข้าถึงสัจธรรมในธรรมชาติได้ เช่น งานศิลปะต่างๆ ได้นำเสนอเนื้อหา แนวความคิด และรูปแบบเกี่ยวกับธรรมะในศาสนาต่างๆ สอดแทรก

5. การเข้าถึงสุนทรียภาพหรือสุนทรียารมณ์ในงานศิลปะนั้นเป็นความรู้สึกละเอียดอ่อน แต่ก็มีความเป็นมาตรฐานสากลที่สามารถรับรู้ เข้าถึงใกล้เคียง ร่วมกันได้อยู่เหมือนกัน เช่น ความงามอันทำให้เกิดความน่าเคารพ บูชา ศรัทธา สงบ ร่มเย็น และเป็นปิติประทับใจเมื่อได้เห็นและนมัสการพระพุทธชินราช และภาพความงามแง่มุมต่างๆ ของภาพเขียนโมนาลิซา ของ ลีโอนาโด ดาร์วินซี ที่พิพิธภัณฑสถานลูฟว์ กรุงปารีส ฝรั่งเศส เป็นต้น

พระพุทธชินราช พระพุทธปฏิมากร ศิลปกรรมสมัยสุโขทัยที่งดงามที่สุด

หรือเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เหล่านี้ย่อมทำให้ศิลปะก็คือ การนำเสนอความจริง ความดี และความงาม ในเอกภาพเดียวกัน

จิตรกรรมสื่อประสม ชื่อภาพ “ธรรมชั้นดี” (ของผู้เขียน) ได้รับแรงบันดาลใจจาก ธรรมจักร และหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีมากมายกว่า 84,000 พระธรรมชั้นดี

การสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง และประสบการณ์ สุนทรียารมณ์แตกต่างกันอย่างไร ?

การดำรงชีพในแต่ละวัน มนุษย์เราจำเป็นต้องมีการเลือกสรรในสิ่งต่างๆ ที่เข้าไปสัมผัส รับรู้ ดู ฟัง เพราะรอบตัวเรามีมากมายหลายสิ่งเหลือเกิน ฉะนั้นมนุษย์เราจึงต้องมีการรู้จักเลือกสรร เฉพาะสิ่งที่พิจารณาแล้วมีความหมาย และความต้องการจำเป็นเท่านั้น ดังมีผู้กล่าวว่าเอาไว้ว่า เราเห็นทุกอย่างที่ปรากฏแต่เราไม่สามารถรับรู้ทุกอย่างที่ปรากฏพร้อมกันได้

การสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง สามารถแบ่งได้ตาม
วัตถุประสงค์ 2 ประการ

1. การสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง แบบตั้งใจ เป็นการสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง แบบปกติที่เกิดขึ้นกับเรา ตามสัญชาตญาณและชีวิตประจำวัน เพื่อการอยู่รอดของชีวิตทุกๆ ไป เช่น การเห็นและรับรู้ สัญญาณไฟจราจรที่สื่อความหมายให้รถหยุดและข้ามถนนได้ เป็นต้น

2. การสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง แบบไม่ตั้งใจ เป็นการสัมผัสรับรู้ ดู ฟัง ที่เป็นประสบการณ์ทางสุนทรียารมณ์ หรือสุนทรียภาพ ที่มีความหมายมากมาย

นอกเหนือไปจากความอยู่รอดของชีวิต และต้องมีการฝึกฝนพัฒนาประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เช่น การแลเห็นกลุ่มก้อนเมฆ รูปทรงแปลกประหลาดต่างๆ ปรากฏบนท้องฟ้าที่มีสีทองอย่างงดงาม ความแปลกประหลาดของรูปทรงก้อนเมฆเหล่านั้นได้ตรงตาจริง ให้เราลืมหืมตาชั่วเวลาระยะหนึ่งเกิดอาการพึงพอใจ เพลิดเพลินใจต่อปรากฏการณ์นั้น เรียกได้ว่าเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียารมณ์นั่นเอง

ความงดงามแปลกประหลาดของก้อนเมฆมากมายใน
ฟากฟ้า ทำให้ได้สัมผัสความเพลิดเพลินใจ หรือประสบการณ์
สุนทรียารมณ์อย่างมหัศจรรย์

เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. ปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยวัฒนาพานิช.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 1
กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, 2530.

สุเชาวน์ พลอยชุม. สุนทรียศาสตร์ปัญหา และทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ : กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ลนุমানราช, พระยา ศิลปสงเคราะห์. กรุงเทพฯ. : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

_____. การศึกษาวรรณคดีแฉ่งวรรณศิลป์ กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์, 2533.

และสอบถามจากชาวบ้านในชุมชน ในที่สุดก็ได้คำตอบที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความรู้ ซึ่งจะนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษา มาเล่าสู่กันฟังในรูสมิแลฉบับนี้

การสร้างปืดูกรือแบ หรือซุ้มประตูของกลุ่มคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้สร้างมีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่า ณ สถานที่แห่งนี้ ในช่วงเวลาขณะนี้กำลังมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนในสังคมมุสลิม อาจเป็นวันสำคัญทางศาสนา งานเทศกาลประเพณี หรืองานสำคัญเฉพาะครอบครัวบุคคล หรือในหมู่บ้านหรือใน

ชุมชนก็ได้ เช่นหากเป็นงานเทศกาลประจำปีของชุมชน การจัดทำซุ้มประตูเปรียบเสมือนการประชาสัมพันธ์งาน เพื่อเตือนให้คนในชุมชนได้ทราบว่า ขณะนี้ใกล้จะถึงงานเทศกาลแล้ว หรือซุ้มประตูที่จัดขึ้นเพื่อบอกให้ทราบว่าบ้านหลังนี้เป็นบ้านที่จัดงานพิธี เช่นงานมาแกบูโล๊ะ (งานกินเลี้ยง) งานประจำปีของหมู่บ้าน เป็นต้น ธรรมเนียมการทำปืดูกรือแบ หรือซุ้มประตูไว้หน้าบ้าน หรือทางเข้าหมู่บ้านจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ หรือเครื่องหมายทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

ซุ้มประตูที่จัดทำขึ้นเนื่องในวันฮารีรายอของชุมชน

ส่วนประกอบที่สำคัญของปืดูกรือแบ

การทำปืดูกรือแบ เป็นการสร้างซุ้มประตูที่มีรูปลักษณะสิ่งก่อสร้างที่แสดงสัญลักษณ์ของมุสลิม คือนิยมทำเป็นรูปโดมแบบมัสยิด และมีสัญลักษณ์ของดาวและเดือนเป็นส่วนประกอบสำคัญ ซุ้มประตูจะมีเสาโครงสร้างสูงชันจากพื้นประมาณ 4-6 เมตร โดยสร้างคร่อมถนนทางเข้าหมู่บ้าน หรือทางเข้าสถานที่ที่จัดงาน ที่คานกลางระหว่างเสาจะมีพื้นที่สำหรับเขียนข้อความต่างๆ มักจะเขียนด้วยอักษรอาหรับหรืออักษรไทย เป็นข้อความที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับงาน หรือเทศกาลต่างๆ ของมุสลิม เช่น คำว่าซ็อลลาหมัด หมายถึง ยินดีต้อนรับ ซ็อลลาหมัด

ตาฮันบารู หมายถึง สวัสดิ์ปีใหม่ และ ซ็อลลาหมัด ฮารีรายอ อิดิล อฎุฮา หมายถึง ยินดีต้อนรับวันฮารีรายอ เป็นต้น การทำซุ้มประตูของมุสลิม นอกจากจะประกอบด้วยสัญลักษณ์รูปโดม ดาว พระจันทร์เสี้ยว และตัวอักษรภาษาอาหรับแล้ว การใช้วัสดุทำซุ้ม โดยเลือกใช้วัสดุพื้นบ้านมาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการประดับตกแต่งปืดูกรือแบ อาจถือได้ว่าการใช้วัสดุพื้นบ้านทำซุ้มประตูของชาวไทยมุสลิม เป็นงานศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชุมชนที่รู้จักนำเอาวัสดุใกล้ตัวมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ ตกแต่งเป็นที่สะดุดตา สะดุดใจของคนเดินทางสัญจรผ่านไปมา วัสดุที่ช่างในชุมชนนิยมนำมาใช้

ในการทำชุมชนประตูดูอาจจะแบ่งตามประเภทวัสดุได้ดังนี้คือ

1. ประเภทวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ทางมะพร้าว ทางต้นตาล ทางจาก ทางสาकु ทางระกำ กากไม้ไผ่ เป็นต้น วัสดุธรรมชาติเหล่านี้สามารถจัดทำเป็นโครงสร้าง และเป็นของประดับตกแต่งได้ เช่น การใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างหลัก โดยการจัดทำเป็นเสาและคาน แล้วนำเอาไม้ไผ่มาเหลา จักสานเป็นลายต่างๆ นำมาตกแต่งหรือการใช้ทางสาकु กก มาสานเป็นเสื่อนำไปหุ้มตกแต่งโครงสร้างตามจินตนาการของผู้ทำนั้น เป็นการสร้างสรรค์ปีติคูกรือแบหรือชุมชนประตูดูที่มีความงามจากวัสดุธรรมชาติล้วนๆ

2. ประเภทวัสดุธรรมชาติผสมกับวัสดุอื่น เช่น การใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้าง แล้วนำเอากระดาษหนังสือพิมพ์ กระดาษกระสอบปูน กระสอบใยสังเคราะห์ (กระสอบปุ๋ย) มาติดรอบๆ โครงสร้างแล้วมีการตกแต่งเติมสีสันเพื่อความสวยงามซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่น และเศษวัสดุสิ่งของที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางศิลปะที่ปรากฏให้เห็นที่ชุมชนประตูดู

เกี่ยวกับการทำชุมชนประตูดูปีติคูกรือแบ หรือชุมชนประตูดู นอกจากความงามของชุมชนประตูดูที่ปรากฏต่อสายตาของผู้พบเห็นแล้ว เบื้องหลังในความสำเร็จที่ทำให้เกิดเป็นชุมชนประตูดูขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนมุสลิมที่ยังคงมีพลังของความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนประตูดูไม่อาจที่จะทำได้โดยน้ำพักน้ำแรงของบุคคลเพียงคนเดียว หรือเฉพาะแรงงานของครอบครัวที่จะเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน แต่พลังสามัคคีของคนในชุมชน และของญาติพี่น้อง เพื่อน เป็นพลังสำคัญในการจัดทำชุมชนประตูดูจะเกี่ยวข้องกับบุคคล หรือชุมชน ความสวยงามที่ตั้งเด่นสง่าอยู่ในชุมชนได้สะท้อนภาพของความสามัคคีของคนในสังคมได้อย่างชัดเจน

ชุมชนประตูดูที่คองเอกลักษณะรูปโคม ดาว และจันทร์เสี้ยว

เรื่องราวการทำซุ้มประตูของพี่น้องชาวไทยมุสลิมที่นำมาเล่าสู่กันฟังในปฐมมิถุนายนนี้ เป็นสิ่งที่มองเห็นและอยู่ใกล้ของพวกเราที่อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจจะเป็นสิ่งสะดุดตาสะดุดใจต่อคนต่างถิ่นที่มาเยือน หรือเดินทางผ่านจังหวัดยะลา นราธิวาส และจังหวัดปัตตานี แต่สำคัญเราในฐานะคนในท้องถิ่นจะมีสักกี่คนที่เข้าใจเกี่ยวกับการทำซุ้มประตูของชาวไทยมุสลิม หวังว่าบทความเกี่ยวกับ “ประตูหรือแบ” คงจะสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่านพอสมควร ก่อนจากกันต้องขอขอบคุณ คุณเจ๊ะอับดุลเลาะ เจ๊ะสอเหาะ

คุณมุฮัมมัดโตรอยี แวกือจิ นักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์ คุณปาไลตา เลิศวงหัตถ์ จากสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา ที่กรุณาให้ข้อมูล และขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง คุณสิริชัย พุ่มมาก นักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์ ที่กรุณาจีรตมอเตอร์ไซค์ เทียวซอกแซกเป็นเพื่อนหาข้อมูลเพื่อถ่ายรูปซุ้มประตูตามสถานที่ต่างๆ รวมถึงหลายๆ ท่านที่ไม่ได้กล่าว ณ ที่นี้ จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย สวัสดิ์ครับ

